Anthroposophie Maandblad

voor sociale, paedagogische en geesteswetenschappelyke Vraagstukken

Uitgeg... en Administratie 45 Parkstraat Utrecht

2e Jaa... ng N... 1923

Anthroposophie
Maandblad

voor sociale, paedagogische
en geesteswetenschappelyke
Vraagstukken

Uitgegeven: Administratie 45 Parkstraat Utrecht

2e Jaargang 1923

ANTHROPOSOPHIE

MAANDBLAD

VOOR SOCIALE, PAEDAGOGISCHE EN GEESTES-WETENSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN.

Redactie: P. J. DE HAAN, 45 Parkstraat, Utrecht.

PRIJS per **halfjaar**, franco per post . . . . *f* 3.00
Afzonderlijke nummers . . . . „ 0.60
Voor Buitenland per halfjaar, franco p. post „ 3.75

ABONNEMENTEN kunnen besteld worden bij den Boekhandel en direct bij de Administratie

45 Parkstraat, Utrecht.

Postcheque en Girodienst No. 41552.

BRIEVEN, STUKKEN EN BOEKEN TER RECENSIE

AAN

P. J. DE HAAN, 45 Parkstraat, Utrecht.

BIJDRAGEN, ingekomen na den 10den, moeten tot een volgende aflevering blijven liggen.

ANNONCES: per 1/1 pagina . . . . . . *f* 20.—
„ 1/2 „ . . . . . . „ 12.—
„ 1/4 „ . . . . . . „ 7.50

Voor afsluiting abonnementen wende men zich tot de Administratie.

DE VERNIETIGING VAN HET GOETHEANUM DOOR VUUR.

DOOR ALBERT STEFFEN [1]).

Het Goetheanum in Dornach, dat op oudejaarsnacht door het vuur werd vernietigd, is het resultaat van 10 jaren arbeid. Met geest, ziel en lichaam heeft Dr. Steiner aan de „Bau" gewerkt. Hij heeft hem tot in de onderdeelen zelf ontworpen. Hij is, steeds gereed om met eigen hand in te grijpen, zijn medearbeiders in het beeldhouwen en schilderen voorgegaan. Hij heeft zijn hartebloed erin gegoten.

Niet alleen het feit van den brand, maar ook wat daaraan voorafging, zal in het volgende beschouwd moeten worden. Op ons medearbeiders, die uit rechtvaardigheidsgevoel voor dezen denker opkomen (wij zouden geen achting voor onszelf kunnen hebben, als wij geen paal en perk stelden aan de gewetenlooze tegenstanders), lag sedert lang een groote angst. Gesprekken die oververteld werden, dat den Bau iets dreigde, bedrukte de ziel. Ofschoon men aan zulke geruchten, die zelden te achterhalen waren, geen waarde kon toekennen, vervulden zij toch met een onnoembare onzekerheid. Scheldbrieven en courantenartikelen van anonieme schrijvers, verdichten deze atmosfeer. Tevergeefs trachtte men tegenover leugen en laster het ware te stellen. Men vond geen weerklank in de officieele pers. Zelfs aan het bewijs, dat de tegenstanders met valsche brieven werkten, werd geen opmerkzaamheid geschonken. Integendeel, de dagbladen lieten zich liever door die tegenpartij, van het allerlaagste niveau, van stof voorzien.

In deze veronachtzaming van onze rechtvaardigingen, in deze lichtvaardige colportage van het onware ligt (het moet eenmaal

---

[1]) Vertaald uit „Das Goetheanum" No. 22, 2e Jahrg., door M. S.

duidelijk uitgesproken worden) een nooit meer goed te maken onrecht.

Ik wil twee feiten vermelden zonder dat ik een samenhang tusschen hen en de brand van het Goetheanum zou willen beweren. Ik noem daarom ook geen namen. Want het is op dit oogenblik niet mijn taak te beschuldigen. Ik stel alleen vast.

Op 23 Januari 1921 citeerde Dr. Steiner ter gelegenheid van een voordracht in de „Schreinerei" de woordelijke uitspraak van een tegenstander: „Geestelijke vuurvonken, die gelijk bliksems naar de houten muizenval (zoo wordt de Bau door degenen, die hem haten in de omgeving van Dornach genoemd) zitten, zijn dus voldoende voorhanden en het zou wel eenige handigheid van Dr. Steiner vereischen, om verzoenend te werken, opdat niet eenmaal een echte vuurvonk aan de Dornacher heerlijkheid een roemloos einde maakt."

En Dr. Steiner ging, zooals wij nu helaas zeggen moeten, met goeden grond voort: „Hier is zeer duidelijk op iets gewezen, wat de wereld gaarne zou zien op de heuvel van Dornach."

Toen ter tijd werd door de medearbeiders aan het Goetheanum als voorzorgsmaatregel een eigen brandweer georganiseerd. Beurt om beurt waakten de Anthroposofen uit eigen vrije overweging.

Een ander bericht ontleen ik aan de „Neue Aargauer Zeitung" van 29 September 1920. Het begint:

„Men schrijft ons: Door een aankondiging in No. 51 van de „Schildwache" van 18 September opmerkzaam gemaakt, knoopte ik aan een wandeling op een biddag een bezoek vast aan de „Ochsen-Versammlung" te Dornach, waartoe ik door de katholieke vereenigingen van Dornach, Arlesheim en Reinach was uitgenoodigd en waarin over Dr. Steiner en het Goetheanum kettergerecht gehouden zou worden. Twee dochters had ik bij me. Toen het 3 uur sloeg was de zaal reeds stampvol en drongen steeds nieuwe scharen erin. Jonge mannen hielden de wacht bij de ingang van de zaal en monsterden met scherpen blik iedere nieuwe en vreemde aangekomene....."

In deze vergadering riep men „Jongsoluthurn” toe: „Schare dich zusammen! Sturm dem Goetheaum!” (woordelijk citaat).

Het opstel van de *mij onbekende* schrijver eindigt:

„Was het stroovuur of was het een meer ernstige opwinding? Mijn twee dochters en ik namen afscheid met de indruk: Er was maar één onbedacht, dom-ongelukkig woord noodig geweest, om de geheele menschenmenigte tot de grootste dwaasheden en geweldadigheden te verleiden.

Ik heb reeds vele verwarde, opgezweepte, fanatieke, stormachtige politieke bijeenkomsten meegemaakt en gezien, nooit een woestere.

Zoo'n ophitserij noemt de Katholieke Hierarchie een „verlichtingsvergadering” en belooft objectiviteit en rust! Over een afwezige, die noch zelf noch door zijn vrienden gelegenheid krijgt zich te verweren, wordt zoo gepraat, zoo „voorgelicht”. Foei! Op een biddag!

En dat op een stille, heiligen, Zwitsersche biddag, onder de vlag van patriotisme, vaderlandsverdediging.

Deze stemming was echter, dit moet ter eere van de omliggende dorpen uitdrukkelijk gezegd worden, geenszins de algemeene. Ik persoonlijk had de indruk, dat de Dornachers de Anthroposofen niet ongaarne zien. Ik hoorde de scherpste veroordeelingen van zulke bedreigingen. De dapperheid en offervaardigheid, waarmee Dr. Steiner zijn weg die vooruitstreeft vasthield, de strengheid van zijn waarheidsliefde, die hem noodzaakte, de dingen bij hun naam te noemen, verschafte hem overal openbare en geheime bewonderaars, zelfs onder zijn tegenstanders. Hoe vaak hoorde ik, wanneer ik met ambtenaren, gemeenteraadsleden, zakenmenschen, arbeiders uit de omgeving sprak, deze achting reeds uit de toon, waarmee men zijn naam uitsprak. Ik spreek hier de zuiverste waarheid, als ik zeg: Velen hielden van hem, juist onder de eenvoudige menschen.

Op de Kerstspelen, die elken winter plaats hadden, zag ik altijd menschen uit het dorp, die met hartelijk meeleven toehoorden. Zoo ook dit jaar. Daarmee verbonden werd in deze

feesttijd een natuurwetenschappelijke cursus gehouden, waarin Dr. Steiner sprak over het ontstaan van de natuurwetenschap en eenige medewerkers over hun practische onderzoekingsresultaten aan de klinisch-therapeutische en physiologische instituten te Stuttgart mededeelingen deden. In het kader van deze voordrachten, discussies en besprekingen, waaraan eenige honderden menschen uit Duitschland, Engeland, Holland en Frankrijk deelnamen, vonden ook Eurhytmie-opvoeringen plaats. De laatste, één der wonderbaarlijkste uitvoeringen, mochten wij op Oudejaarsnamiddag zien. Ik heb nog het grootsche beeld voor me van de „Prolog im Himmel" (Faust). Drie groepen van engelgestalten, elk geleid door een geweldig boven haar uitstekend goddelijk wezen, de eene in goud, de tweede in oranje, de derde in purper gekleed. Deze drie scharen geheel in blauwachtige lichtgewaden. Boven hen een vierde schare in aetherrood. Het geheel prachtig ingevat in de zuilenruimte van de kleine koepelzaal. Ik hoor nog de schrille stem van Mephisto en de welluidende woorden van den Schepper.

Na deze voorstelling ging één der medespelenden naar een hooger gelegen kamer, vond de deuren open en de spiegel van de wand gevallen, gebroken op den grond liggen.

De voorstelling ging verder (vertoond werden Solovjeff, Heredia, Shakespeare etc.) en eindigde om zeven uur. Daarna was er een lange pauze en om acht uur begon de voordracht van Dr. Steiner, die om 9½ uur eindigde en daarmee besloot, dat Dr. Steiner voor zijn toehoorders levensvolle woorden op het bord schreef, die hen met de kosmische wetten der jaargetijden vertrouwd maakten.

Hier laat ik nu eenige citaten volgen van het verslag van een betrouwbaar getuige:

„Om 10 uur hadden de laatste bezoekers van de voordracht den Bau verlaten. Kort daarop bemerkte de aangestelde waker rook. De weklinie van de Goetheanum-brandweer werd door de waker en iemand die aan het Goetheanum werkzaam was, in werking gebracht, waarop dadelijk de menschen die de brandspuit bedienden, aanwezig waren. Er was gemeld: rook

in de witte zaal. Onmiddellijk werden in de Zuidvleugel van de Bau de verschillende kamers geopend en doorzocht. In geen enkel was vuur te ontdekken. Uit de Westelijke buitenwand van de Zuidvleugel drong rook door één der buitenste hoekkamers. Deze wand werd doorgeslagen en er werd geconstateerd, dat de constructie aan de binnenzijde van de buitenwand in vlam stond, hoewel ook in deze ruimte geen vuur opgemerkt werd. Een opvallend verschijnsel is, dat in de open gelaten kamer, in welks wand het vuur het eerst ontdekt werd, de dame, die er van gebruik maakte, ongeveer om 7 uur de spiegel, die vlak bij de latere plek van het vuur hing, op den grond geworpen en gebroken vond. Helaas was door een voor het werk noodzakelijke stellage, de plaats waar de brand het eerst bemerkt was, voor een eventueele brandstichter vanaf den beganen grond gemakkelijk te bereiken. Met steun van talrijke menschen werden dadelijk alle spuiten, die ter beschikking waren, op de plaats van de brand gebracht. De spuiten van Dornach en Arlesheim waren dadelijk aanwezig en iets later ook de Baseler beroepsbrandweer.

In de betreffende wand bevond zich geen electrische leiding. Alle electrische lampen in de Bau functioneerden. Alle zekeringen waren in orde. Kortsluiting als oorzaak van de brand is uitgesloten. Ook electrische verwarmingstoestellen waren niet in deze omgeving.

De strijd tegen het vuur geschiedde van binnen en van buiten vanuit vier richtingen tegen de vuurhaard. Het vuur was echter met groote snelheid in het binnenste van de wand achter de beschotten naar de verbindingsplaats der beide koepels gedrongen, waar het gordijn hing, dat beide koepels scheidt. Ten spijt van het vastberaden ingrijpen van vele menschen, die goed bekend waren in de Bau en die in het begin het vuur succesvol bestreden vanuit het tooneel en de ruimte tusschen de beide koepels, greep het vuur snel over de binnenkoepels heen en doorbrak precies om middernacht in een reusachtige, ver zichtbare vlam de groote koepels. Daarmee was het lot van het gebouw bezegeld.

Nu trachtte men ten minste de in de onmiddellijke nabijheid bevindende gebouwen (Schreinerei, Atelier) te redden, wat door ononderbroken inspanning, die den ganschen nacht door voortduurde, ook gelukte. Talrijke hulpvaardige handen brachten de inhoud dezer gebouwen in zekerheid.

Den ganschen nacht door stond de Bau in volle vlam. Het langst hielden de groote zuilen en het Westportaal stand, die nog tot tegen 's morgens 7 uur stonden. Alleen het betonfundament bleef, hoewel ook sterk beschadigd, staan.

Menschenlevens zijn niet te beklagen. Ook is niemand ernstig gekwetst."

Op de grond, waar voor eenige uren blijmoedige menschen een heilig schouwspel hadden gezien, wentelde nog lang een slangenheir van roode en zwarte duivels. Een wolk van vonken stoof warrelend in de hoogte.

Dr. Steiner liep om de Bau heen, zwijgzaam, zonder een woord te zeggen. Slechts eenmaal hoorde ik hoe hij tot iemand zeide: „Veel arbeid en lange jaren." Hij had het plan van het Goetheanum ontworpen, hij had de eene helft van de kleine koepel met eigen hand geschilderd, hij had de figuren voor de Eurhytmie-uitvoeringen gegeven, en vooral ontelbare voordrachten gehouden, waarin duizenden menschen steun vonden tegen innerlijke ondergang, troost en genezing. Hij had in deze ruimten kunstenaars en geleerden impulsen gegeven voor het geheele leven. Nu zag hij dat werk, dat hij een tiental jaren met voorbeeldelooze offervaardigheid de voleindiging tegemoetgevoerd had, ineenstorten.

Wij hadden in Dr. Steiner door zijn werk een groot denker en kunstenaar leeren kennen.

Maar wij leerden: hij was nog meer, toen wij zijn eenvoudig woord vernamen: „Wij zullen onze innerlijke plicht verder doen op de plaats, die ons nog gelaten is."

Hij is een held. De geschiedenis zal hem hoog verheffen.

Maar de toeschouwers, die in zwarte menigten rondom stonden, wat zeiden die? — Ik ging langs twee jonge mannen. De een riep met opzet luid, opdat ik het zou hooren: „Dat

hadden we niet kunnen droomen, dat we zooveel geluk zouden hebben." Zij roken naar alcohol. Ik moet ook vermelden, dat ik tijdens de brand op een trekharmonica hoorde spelen.

Ik sprak tot een groep van vier lieden: „De Dornachers schijnen er toch plezier in te hebben." Zij werden zeer vertoornd: „Een schoft moet hij zijn, die er plezier in heeft." Ik luisterde nog verder in het rond en hoorde overal de menschen hun verontwaardiging uiten.

Het vuur brandde de gansche nacht. 's Morgens stond Dr. Steiner, die alles overzag, er nog altijd. „Wij gaan door met de aangekondigde voordrachten," zei hij en gaf aanwijzing, dat de Schreinerei van de waterplassen der spuiten en het vuil der schoenen gereinigd zou worden.

's Middags precies 5 uur verzamelden zich de spelers voor het Driekoningenspel, overeenkomstig het programma. De aartsengel, Joseph en Maria met het kind, de drie Koningen uit het Morgenland, de Page en de Waarzegger, de Pharizeërs, Herodes, de beul en de duivel.

De engel Gabriël, die de toehoorders gelukkig nieuwjaar wenschte, stokte een minuut lang de stem, hij wachtte rustig, tot zij weer, vrij van de snikkende geluiden tot zijn gewone klank terugkeerde, zij was er eerder mee klaar dan het ontroerde publiek. Daarop begon het spel. De aanbieding der geschenken, de vlucht der ouders, de kindermoord, de hellevaart van Herodes. En toen daarna de spelers (het waren uitsluitend medewerkers van het Goetheanum, schilders, musici, beeldhouwers, timmerlieden, leeraren) zingend de ommegang door de zaal maakten, wist iedereen: Nu zijn wij allen met elkaar verbonden. Nu overwint niemand ons meer. En hun leeraar, Dr. Steiner, is vanaf dit oogenblik zeker van de liefde van al diegenen die door een goede wil bezield zijn. Diegenen echter, die een booze wil hebben, laten die het met zichzelve klaar spelen.

's Avonds na het Driekoningsspel hield vervolgens Dr. Steiner zijn natuurwetenschappelijke voordracht, de vierde van deze cursus, en maakte iedereen rijker. Hij is het zoo gewend.

De Mysteriedrama's van Dr. Steiner, die in Augustus van dit jaar zouden plaatsgrijpen en waarheen een groot aantal buitenlanders, vooral Engelschen en Hollanders, gekomen zouden zijn, kunnen niet worden opgevoerd. Daarvoor moet eerst weer de plaats opgebouwd worden.

Aan iedereen, die zich iets gelegen laat liggen aan het herstel van dit ongeluk, richten wij het verzoek, bijdragen voor de wederopbouw te zenden aan het comité, bij den heer P. J. de Haan, Parkstraat 45, Utrecht, of direct aan: Herrn Dr. Rudolf Steiner (Fond fuer den Wiederaufbau des Goetheanums) Konto der Schweizerischen Kreditanstalt, Basel.

INTERVIEW MET Dr. RUDOLF STEINER.

De Zwitschersche National-Zeitung schrijft over haar interview met Dr. Rudolf Steiner het volgende:

Ik wil u alleen slechts feiten noemen sprak Dr. Steiner.

Wat dan betreft de oorzaak der brand zoo wil ik zwijgen over alle mogelijke geruchten en bedreigingen. Van gewicht is, dat het vuur minstens twee uren in het inwendige, in de constructie van de wand, zich ontwikkeld heeft en van kortsluiting of onvoorzichtigheid geen sprake kan zijn. Alle zekeringen waren intakt en alle lampen brandden voort. De geleidingen lagen in vuurvaste staalpanserbuizen en juist op de plaats waar het brandde, bevonden zich geen geleidingen. Wel kon vastgesteld worden, dat reeds om 7 uur, een dame, die de aan deze wand grenzende kamers gebruikte haar spiegel verbrijzeld op den grond vond, die geheel in de nabijheid van de later ontdekte brandhaard hing.

Deze kamer kon van buiten uit, gemakkelijk bereikt worden, om zoo meer, daar een hulpsteiger aan de buitenmuur, het binnenkomen vergemakkelijkte. Deze feiten wijzen duidelijk op brandstichting van buiten af. Deze verdenking werd van vele menschen uit de omgeving van het Goetheanum uit Dornach en Arlesheim uitgesproken.

Op onze vraag: *Hoe denkt U zich voort te kunnen blijven werken?* antwoordde Dr. R. Steiner. Wel is het onder ongekende offers in 10 jaren volbrachte werk, dat gemeenschappelijk met tal van medewerkers in en buiten de anthroposophische vereeniging werd gebouwd, vernietigd, maar heden avond om 5 uur heeft in de zaal van de „Schreinerei" de opvoering van het Driekoningenspel en de daarop volgende voordracht voor de deelnemers van de cursus plaats. Wat de Bouw betreft, zoo zijn we even ver als voor 10 jaren, alleen nu rijker aan ervaringen.

Denkt U weer opnieuw op te bouwen? Zonder twijfel. Het gebouw is voor zoover ik mij herinneren kan, verzekerd voor 3.8 millioen franken bij de Brandverzekering van het Kantoor Solothurn. Hiervan zijn 2.900000 voor de houten bovenbouw en 900.000 franken voor de betonnen onderbouw. Dan is nog het meubilair verzekerd bij de „Helvetia" voor orgel, piano's enz.

Deze sommen zijn echter maar een vierde van de kosten, wanneer men meerekend al het werk, dat door kunstenaars, leden der vereeniging, jarenlang gedaan is. Ik zal dan ook anders en veel bescheidener moeten bouwen, ook niet meer uit hout, maar de kunstrichting blijft dezelfde.

Denkt U ook weer op vrijwillige medewerkers te kunnen rekenen?

Wanneer het bekend wordt, wat hier gebeurd is en dat wij weer opbouwen, zoo komen de menschen uit de geheele wereld als van zelf en zullen mij terzijde staan.

PARZIVAL EN FAUST.

DOOR C. LOS.

Steeds geringer wordt in de moderne literatuur het getal werken, die men uit een innerlijke behoefte voortdurend weer in de hand neemt, omdat ze in kunstvolle verbeelding uiten, wat nog onbewust en onuitgesproken in onze ziel naar klaarheid zocht. Wanneer er nog gestreefd wordt naar een uitbeelding van innerlijk doorleven, dan ontaardt dit meestal in een intellectualistisch uiteenrafelen van gevoelens en gedachten, of deze zijn van zulk een bijzondere geaardheid, dat ze niemand kunnen interesseeren dan den schrijver zelf. De eerste voorwaarde immers daartoe: te beleven, wat als algemeene cultuurdrang in de menschenzielen van onzen tijd uit de diepte naar het licht streeft, is bij onze kunstenaars nauwlijks meer aanwezig. Verre is bij de meesten een bewust inzicht te zoeken, wat onbewust woelt en werkt en geestvernieuwend in onze ten onder gaande beschaving wil invloeien. Hoe zouden ze het dan in een kunstwerk kunnen vormen? Zien we in voorbijgegane tijdperken der menschheidsontwikkeling, dan zien we telkens in een monumentaal kunstwerk ons openbaren, wat toen de menschenharten bewoog. We kunnen ons verdiepen in het ideaal, dat de mensch steeds als een nieuw doel van zijn streven opbouwde.

Als de twee representatieve kunstwerken, die het menschheidsstreven van eerst kortgeleden voorbijgegane tijdperken uitspreken, rijzen dan voor ons op: Faust en Parzival. Als machtige openbaringen van diepmenschelijk doorleven kunnen we in hen twee zeer verschillende bewustzijnsperioden van de menschheidsgeschiedenis zich voelen uiten. Hoe vreemd ook het uiterlijke kleed ons nu mag voorkomen, waarin ze zich hullen, toch spreekt het algemeen menschelijke, dat we in

deze uitbeeldingen kunnen meeleven, met een steeds frissche bekoring tot ons.

Welk een overmoedige en onweerstaanbare levenskracht doortrilt dien kleinen jongen, die door zijn moeder Herzeloyde uit angst voor de gevaren van het leven in de eenzaamheid van het bosch wordt opgevoed. Toch gelukt haar deze afzondering niet. Zoodra Parzival van een voorbijtrekkend gezelschap prachtig uitgedoste ridders heeft gehoord, dat dit onmiddellijk vurig begeerde ideaal aan het hof van koning Arthur is te bereiken, is hij niet langer te houden. Opdat echter ieder zal kunnen zien, dat hij geen ridderlijk onderricht heeft ontvangen noch in uiterlijke noch in innerlijke ridderdeugden, dat hem nog alles ontbreekt, wat men voor het leven in de wereld noodig heeft, steekt zij hem in een narrenpak. En zoo trekt Parzival, „der tumbe gesel" (de dofbewuste knaap) de wereld in, slechts toegerust met de reinheid van zijn wezen en de naieve raadgevingen van zijn moeder. Doordat de verstandskrachten, die de mensch voor zijn orienteering in de wereld noodig heeft, nog onontwikkeld in hem zijn gebleven, doet hij, gedwongen door zijn impulsieve natuur, door de letterlijke opvolging van Herzeloyde's raadgevingen de dwaaste dingen. Hij kent geen manieren, hij volgt slechts de inspraak van zijn onschuldig hart. En steeds voegt hij aan zijn uitingen toe: „alsus riet diu muoter mir" (zoo ried mijn moeder mij). Innerlijk blijft hij nog steeds met zijn moeder verbonden door de onschuldige krachten van zijn wezen.

Het oorspronkelijke sagenelement, waaruit Crestien de Troyes en Wolfram van Eschenbach ieder naar hun bijzonderen aanleg een zoo verschillend epos hebben geschapen geeft ons niet — op moderne wijze — abstract-theoretische uiteenzettingen omtrent de uiterlijke mechaniek der zielsprocessen. In aanschouwelijke beelden beleefde de mensch in oudere tijden droomachtig-voelend in zijn voorstellingsleven het werkelijke wezen der zielegebeurtenissen en hoe deze tot in de organische processen van het physieke lichaam doorwerkten.

Parzival is een van de laatste grootsche documenten, dat

ons in een aaneengeschakelde rij wondermooie beelden wel den *bijzonderen* levensgang van een geniale persoonlijkheid, maar toch ook diens algemeen menschelijke ontwikkeling schildert. Hier heerscht nog een levendig bewustzijn van het feit, dat in het kind de verschillende zielekrachten slechts langzaam en trapsgewijze na elkaar ontwaken, om zich dan eerst voor den invloed van de buitenwereld open te stellen. Eerst tegen het 14e jaar ontwaakt in den jongen mensch de hartstochts- en driftnatuur, die voordien als nog „onschuldige" krachten aan de organisatie van zijn wezen werkte. Parzival brengt op dit moeilijke keerpunt in het kinderleven een zeer bijzondere zielegesteldheid mee. Zijn moeder heeft alles gedaan, om de ontwikkeling van de verstandskrachten, die de mensch tot een uiterlijke orienteering noodig heeft en die eveneens eerst tegen het 14e jaar met de ontplooiing van het z.g. astrale lichaam ontwaken, zooveel mogelijk te belemmeren. Deze zijn nog in de diepte van zijn ziel slapende gebleven. Daarentegen heeft zij hem op roerende wijze een gevoel gegeven voor de opstandingskrachten, die het Mysterie van Golgotha in de menschheid heeft gebracht, wanneer zij de lichtgestalte van den Christus stelt tegenover de duisternis van den afgrond. Daarom kan Parzival op zeer bijzondere wijze de nieuwe phase van zijn innerlijke ontwikkeling doorstaan. In een prachtig beeld kunnen we dit naleven. Voordat hij aan het hof van Arthur komt, treedt hem een ridder, geheel in een roode wapenrusting gekleed, tegemoet uit de poort van Arthur's kasteel. Hij houdt een gouden beker in de hand, die hij zooeven van de koninklijke tafel heeft weggenomen en die niemand der ridders van de ronde tafel hem durft betwisten. De „schuldige" hartstochtelijke bloedskrachten, die tot dusverre in het organisme werkten, hebben zich voor een deel uit hun omhulsel vrijgemaakt. Maar Parzival brengt daartegenover zulk een reinheid van wezen mede, zooveel van deze krachten is bij hem juist nog onbewust gebleven, dat het geheele hof hem bewondert als den grootsten ridder. Parzival heeft nu maar één wensch: ridder te worden en de wapenrusting van

den rooden ridder te bezitten, een verzoek, dat de koning hem aarzelend toestaat. En wat aan geen der ridderlijke strijders kan gelukken, volbrengt hij, ondanks zijn narrenkleeding: hij doodt Ither en eigent zich diens wapenrusting aan: hij is in de geslachtsrijpheid ingetreden, maar zonder een speelbal van zijn hartstochtelijke zielsnatuur te worden.

Nu is Parzival rijp geworden, om spoedig daarna de aanwijzingen van zijn leermeester Gurnemanz in zich op te nemen. Deze toont duidelijk het wezen van den jongen knaap en diens groote taak te doorzien. Hij geeft hem het eerst den raad, de eenzijdigheid te overwinnen, die hem altijd zich doet beroepen op de krachten, die hem nog met zijn moeder verbinden. Daarbij moet hij zich deemoed en goedheid, een harmonisch samenstemmen met zijn omgeving leeren verwerven. Het juiste evenwicht en bewust overleg moet al zijn handelen beheerschen. Zijn nieuwsgierigheid mag hem niet er toe brengen te veel te willen vragen. Maar deze versterking der zielekrachten mag niet tot liefdeloosheid voeren, met innerlijken moed zal hij zachtmoedigheid leeren verbinden. Een volkomen harmoniseering van alle zielekrachten is het gevolg. De onstuimige, naieve jongen is door innerlijke zelfarbeid tot een moedigen, onoverwinnelijken held geworden. Hoe diep deze verandering zijn wezen aangrijpt, hoe nu de onschuldige krachten in zijn ziel zich met de organische levenskrachten onbewust trachten te verbinden, voert de sage ons in het beeld der gebeurtenissen in de belegerde vesting Belrapeire voor oogen. In die teer uitgevoerde scene, waar Blanchefleur *'s nachts* Parzival om hulp komt smeeken, vinden we uitgebeeld hoe deze onschuldige krachten onderbewust met het levensorganisme trachten een te worden. Nadat Parzival alle uiterlijke moeilijkheden (het beleg, de hongersnood) heeft overwonnen, huwt hij met Blanchefleur, heeft een innerlijke verbinding van die krachten in hem plaats, die hem nu weldra in de Graalsburcht moeten voeren.

Zonder er iets van te vermoeden, terwijl hij eigenlijk uitgetrokken is, om zijn moeder te zoeken, ontmoet hij den rijken visscherkoning, die hem den weg naar de onvindbare Graals-

burcht wijst. In het bezoek aan deze burcht hebben we in indrukwekkende beelden voor ons, wat de mensch in imaginatieve voorstellingen als de processen van zijn levensorganisme (etherlichaam) aanschouwt. Na de voorafgegane ontwikkeling, die in de gebeurtenissen te Belrapeire is geschilderd, voelt Parzival zich in innerlijke zelfaanschouwing alsof hij met zijn eigenste wezen in zijn physieke en in zijn levensorganisme leeft als in een machtig slot. Parzival vindt na zijn intrede in het kasteel den rijken visscher bij het vuur zitten. Er heerscht een diep zwaarmoedige stemming, maar hij wordt ontvangen met een hoopvolle verwachting. Weldra vernemen we, dat de graalskoning Amfortas aan een zware wonde lijdt, die ongeneeslijk is. Hij is eens door een vergiftigde speer verwond, toen hij in minnedienst op ridderlijk avontuur was uitgetrokken, wat den graalskoning niet geoorloofd was.

Zoodra Parzival naast zijn gastheer is gezeten, treedt een schildknaap met de steeds bloedende lans, die Amfortas heeft getroffen, het vertrek binnen en draagt hem voorbij. Parzival aanschouwt nu, welke misslag den graalskoning uit zijn evenwicht heeft geworpen, zoodat hij, zooals het verhaal zeer beteekenisvol aanduidt, eigenlijk noch zitten noch staan kan. Amfortas heeft als rois pecheor, als visscherkoning zijn levenskrachten doordrongen met den impuls, die van de heilige graal uitgaat en hem onsterfelijke krachten toevoert. Maar hij heeft zijn persoonlijke belangen, zijn eigen hartstocht in een sfeer gedragen, die zooals de groote Koning der visschers, de Christus Jezus heeft getoond, slechts de belangen der geheele menschheid mag omvatten. De schuldige bloedskrachten hebben hem in zijn diepste wezen verwond.

Tegenover hem zit de jonge held, die door zijn onschuldige krachten de burcht is binnengedrongen, maar daarom nog zoo in eigen wezen gevangen is, dat hij geen diepe belangstelling heeft voor de wereld buiten hem. Hij vraagt niet naar het mysterie van de bloedende lans, noch naar het lijden van Amfortas. Hij is nog te onbewust om te kunnen omvatten, wat menschheidsbelangen zijn. Tusschen hen beiden staat als won-

dervol evenwichtscheppende macht het Wereldwezen, dat zich in het Mysterie van Golgotha met het aardelichaam heeft verbonden en wiens krachten Parzival in zijn aanschouwing van de heilige graal in het zuiverste en beste uit het menschelijk voedsel tot in het lichaam ziet doordringen en heiligen. Vóór de maaltijd en bij ieder gerecht wordt de stralende, met edelsteenen versierde gouden beker voorbij gedragen. Wat ieder mensch in zijn voedsel als substantie opneemt is sinds de geestelijke vereeniging van het Zonnewezen met de aarde doordrongen met de Christuskracht. Wanneer Parzival *voldoende* voorbereid was geweest, wat zijn innerlijke ontwikkeling betreft, om met bewust begrijpen het mysterie te naderen, wanneer hij gevraagd had: met volkomen bewustzijn deze zelfaanschouwing had voltooid, dan zou hij Amfortas wonde genezen hebben, de schuldige bloedskrachten zouden door de Christuskracht geheiligd zijn.

Dit omvattende inzicht in het wezen der graalskrachten, ontbreekt Parzival nog, hij moet de graalsburcht verlaten. Hij heeft tegenover de Christuskracht gestaan, maar hij was niet rijp om ze volkomen in zich op te nemen. Eerst door diepe smart en innerlijke opvoering van bewustzijn zal hij de graalsburcht weer kunnen naderen.

Hoe geheel anders staat daar de mensch op den drempel van den nieuwen tijd, die naar een bewuste vereeniging streeft met de realiteit van den geest. Voorbij is nu Parzivals ongereptheid der zielekrachten, de mensch is als cultuurwezen nu aangewezen op een ontwikkeling der verstandskrachten, om uit een helderbewust denken op nieuwe wijze den weg tot den geest te ontdekken. Faust heeft ten volle de onbevredigdheid, die dit verstandsweten voorloopig slechts kan brengen, ondervonden, wanneer hij in zijn klacht over dorre boekengeleerdheid uitbreekt. Met afkeer wendt hij zich af van „Tiergeripp und Totenbein" en zoekt naar de levende krachten, die hem in zijn eenheid met natuur en kosmos doorstroomen. Maar om dit in zijn wanhoop en ongeduld spoedig te kunnen bereiken, en niet den langen, moeizamen weg, die door een verdere

ontwikkeling van het denken voert, te moeten gaan, maakt hij gebruik van krachten, die in een vroegere bewustzijnsperiode tot dit doel konden leiden:

Es möchte kein Hund so länger leben,
Drum hab ich mich der MAGIE ergeben,
Ob mir durch Geistes Kraft und Mund
Nicht manch Geheimnis würde kund.

Daarom slaat hij in een tooverboek van Nostradamus eigner Hand het symbool van den Macrocosmos op, waarin hij in beelden aanschouwt, hoe de aarde in samenhang met de zon en de andere planeten leeft. Geen mechanisch geheel, maar een wereld van werkende en scheppende krachten, een kosmisch weven van geestelijke hierarchien, die in de schepping van den mensch tot openbaring komen.

Wie Himmelskräfte auf und nieder steigen
Und sich die goldnen Eimer reichen.

Maar het blijft slechts een beeld voor Faust, hij, die dorst naar werkelijkheid. Hij is nog niet in staat door een zoo diepgaande *zelfkennis* zijn eigen wezen zóó te aanschouwen, dat hij daarin reëel het scheppen en samenweven der kosmische machten leert kennen. Deze kennis is echter niet in één oogenblik te verwerven, langzaam moet zij, wanneer de mensch zich voortdurend bewust inspant een hoogere trap te bereiken, door het voortgaande levensproces in hem uitgroeien en rijpen om daardoor eerst steeds vollere openbaringen te kunnen opnemen. Onvoorbereid zullen deze machtige levenskrachten hem slechts verdooven. Daarom wendt hij zich in zijn ongeduldig verlangen tot den Geest der aarde. Faust tracht in één roekelooze stormloop in de levensmysteriën binnen te dringen, hij moet onmachtig en verlamd ineenzinken bij den aanblik van den Grooten Wachter op den drempel, dien hij aangeroepen heeft en voor wiens macht de onvoorbereide vol schrik en angst moet terugdeinzen, wanneer hij hem toeroept:

Du gleichst dem Geist, den du begreifst,
Nicht mir.

Ook Faust tracht zijn wezen te doordringen met de centrale macht, die in de Christuswezenheid de geheele menschheid draagt, maar hij moet ervaren, dat een lange en moeizame zelfontwikkeling hem daartoe eerst waardig moet maken. Op welken geest Faust op dit oogenblik van zijn ontwikkeling nog slechts gelijkt, zal hij onmiddellijk ervaren. Zijn famulus Wagner „der trockne Schleicher" klopt aan de deur. Abstracte hoofdgeleerdheid, de boekenwijsheid der moderne wetenschap, dat is de juiste karakteristiek van ons tegenwoordig ontwikkelingsstandpunt. Als famulus Wagner zoo hoogmoedig en verwaand:

Und wie wir's dann zuletzt so herrlich weit gebracht

dat men zich innerlijk niet verder behoeft te ontwikkelen, in plaats van in bescheidenheid te beseffen, dat ons abstracte, bleeke denken slechts een eerste uitgangspunt kan zijn van een nieuwe graalstocht, van een vernieuwd streven naar den Geest der aarde, naar de realiteit van den Christusgeest. Parzival en Faust geven ons beide in zeer verschillende beelden een mensch in zijn hoogste streven naar de levensrealiteit te zien, al zijn zij ook beide op volkomen andere wijze daartoe in hun eerste nadering niet voldoende voorbereid. Toch kan hun machtig pogen ons eenig denkbeeld geven, welk een zwaren weg de moderne mensch, wanneer hij dezen op een voor onzen tijd waarlijk gezonde wijze wil aanvaarden, te gaan heeft. Door anthroposophische geesteswetenschap wordt ons deze weg als de bewustzijnstrappen der imaginatie, inspiratie en intuitie aangegeven. De innerlijke ziele-ervaringen, die in een zware innerlijke worsteling worden doorgemaakt door den mensch van *onzen* tijd zijn ons ook in een machtig kunstwerk in aangrijpende dramatische handeling uitgebeeld. Echter niet als de ontwikkeling van één mensch, maar van een groep menschen, die door lotsnoodzakelijkheid innig met elkaar verbonden zijn. Rudolf Steiner's mysteriëndrama's: „Die Pforte der Einweihung", „Die Prüfung der Seele", „Der Hüter der Schwelle" en „Der

Seele Erwachen", vertolken in hun organischen samenhang in ontroerende schoonheid de innerlijke zieleconflicten, van die menschen, die op waarlijk nieuwe wijze streven naar een vereeniging met dien levensimpuls, die in toenemende mate tot een eerste levensvoorwaarde zal worden, met de macht van den levenden Christus. Een dergelijk monumentaal kunstwerk zal eenmaal naast de kunstopenbaringen uit vroegere ontwikkelingsperioden, naast een Parzival en een Faust een dergelijke beteekenisvolle plaats in een nieuw herboren geestesleven innemen.

KRACHTIGE DOCH ERNSTIGE EN NOODZAKELIJKE KRITIEK OP DE MODERNE WETENSCHAP.

DOOR Mr. MAX STIBBE.

Als men in den tegenwoordigen tijd aan een man van de wetenschap vraagt: „Wat versta je nu eigenlijk onder wetenschap?", dan is het antwoord meestal terug te brengen tot deze opvatting: Het is een verzamelen en groepeeren van feiten. Deze opvatting kan op vele wijzen worden geformuleerd. In elk geval is het de meest gangbare. Hoe komt men daaraan?

Sinds Giordano Bruno, Keppler, Galilei en anderen de moderne natuurwetenschap ingeleid hebben en zij in de afgeloopen eeuw haar grootste triomfen vierde, sinds is het natuurwetenschappelijk denken de grondslag geworden voor alle wetenschappelijke beschouwingen. In bewondering voor de resultaten van de natuurwetenschap, vergat men haar eenzijdigheid, die hierin schuilt, dat zij zich uitsluitend bezig houdt met de uiterlijke, de mechanische wereld, datgene wat men noemen kan de minerale, doode natuur. Van de organische, levende wereld, die men vindt in planten-, dieren- en menschenrijk beschouwde zij alleen het uiterlijke, physieke, dat deze levende wereld gemeen heeft met de doode. Deze doode natuur is op grootsche wijze bestudeerd en in dienst gesteld van de maatschappij (soms ook in haar nadeel gebruikt zooals in den oorlog). Echter paste men de natuurwetenschappelijke methode, die zich baseerde op zintuigelijke waardeering ook toe op de levende natuur. Hier echter was zij niet voldoende. Van den mensch is b.v. het physieke lichaam in bizonderheden bestudeerd, maar wat weet de moderne wetenschap te zeggen over de menschelijke ziel en de menschelijke geest? Over de ziel wordt gediscussieerd, men twijfelt er aan of zij bestaat; de geest kent men in het geheel niet. Dit

is te begrijpen, want noch ziel, noch geest zijn zintuigelijk waarneembaar, dus onbereikbaar voor natuurwetenschappelijk denken. Men vindt dit alles zeer duidelijk omschreven in het 1e hst. van het boek „Theosophie" door Dr. Rudolf Steiner. Ik zal er hier niet verder over uitwijden. Ik wil alleen er op wijzen, dat het levende niet op dezelfde manier beschouwd mag worden als het doode.

Ik zou door vele voorbeelden, in verschillende takken van wetenschap, aan kunnen toonen hoe de tegenwoordige denkwijze onmachtig is, ook maar iets te doorvorschen, wat meer is dan zuiver physiek. En deze onmacht komt al dadelijk tot uiting in de genoemde overal verbreide opvatting over wetenschap in het algemeen, die neer zou komen op een verzamelen en groepeeren van feiten. Want met deze feiten bedoelt men zintuigelijk waarneembare dingen. In deze meening ontbreekt het levende, er is geen plaats voor den mensch. De mensch is eruit verwijderd. Een duidelijk voorbeeld geeft die wetenschap, die economie genoemd wordt. Er zijn vele knappe economen, er zijn ook vele economische stelsels. Daar beschouwen de meesten de maatschappij als een resultaat van productieverhoudingen, zoo b.v. Marx, zoo ook de meeste moderne economen. Zij zien niet in, dat de maatschappij, ook productie, kapitaal etc. ontstaan zijn door menschen en vóór menschen. Daardoor zijn zij niet in staat te begrijpen: het altijd groeiende en wordende en veranderende in de maatschappij en vergeefs trachten zij haar vast te leggen in hun schema's, opgebouwd uit begrippen en definities, de een nog abstrakter dan de andere. Maar evenmin als de mensch, laat de maatschappij zich vastleggen en hij groeit uit boven de hoofden der geleerde definieerders. De tegenwoordige maatschappelijke toestanden toonen het zonneklaar; geen enkele der officieele economen van naam, noch de praktische, noch de theoretische is tot nu toe in staat geweest een methode aan te geven, waardoor de maatschappij weer in gezonde banen geleid kan worden; iets, wat toch een allerhoogste noodzakelijkheid is.

In tegenstelling met deze officieele economen, vindt men in

de „Kernpunkte der sozialen Frage” van Dr. Rudolf Steiner, een oplossing, die uitgaat van een beschouwing van den mensch in de maatschappij en die op zoo'n manier noodzakelijk komt tot een drieledige indeeling der maatschappij. Deze oplossing — practisch de eenigst mogelijke – geeft geen definities, geen abstracte theoriën, maar is ontstaan uit het waarnemen van de ontwikkelingslijnen. De drieledige indeeling is niet star, maar kan in alle mogelijke vormen optreden, afhankelijk van tijd en plaats. Geen mensch, die ernstig denkt over de tegenwoordige sociale toestanden, mag dit boek ongelezen laten. Zoo is een levende sociale wetenschap mogelijk, wanneer men de maatschappij als een levend organisme beschouwt, opgebouwd door menschen en zich mee-ontwikkelend met de menschen.

Nu rust op mij de verplichting antwoord te geven op de vraag: „Wat verstaat gij dan ten slotte wèl onder wetenschap?” Dit zegt Dr. Steiner o. a. in de „Philosophie der Freiheit” (U ziet dat hij niet definieert, maar omschrijft), als volgt: „Elke blik in de natuur verwekt bij ons een massa vragen. Met elk verschijnsel, dat ons tegemoet komt, wordt ons een opgave meegegeven. Elke ondervinding wordt voor ons een raadsel. Wij zien uit een ei een wezen te voorschijn komen, dat lijkt op het moederdier; wij vragen naar den grond dezer gelijkenis. Wij nemen aan een levend wezen waar groei en ontwikkeling tot een bepaalden graad van volmaaktheid. Wij zoeken naar de oorzaken van deze ervaring. Nergens zijn wij met datgene tevreden, wat de natuur aan onze zinnen ontvouwd. Wij zoeken overal naar datgene, wat wij *verklaring* der feiten noemen.

Het meerdere van datgene, wat we in de dingen zoeken, boven dat, wat ons in hen onmiddellijk is gegeven, splitst ons geheele wezen in twee deelen; wij worden ons onze tegenstelling tot de wereld bewust. Wij stellen ons als een zelfstandig wezen tegenover de wereld. Het universum vertoont zich aan ons in de twee tegenstellingen: *Ik* en *de wereld*.

Deze scheidsmuur tusschen ons en de wereld, richten wij op, zoodra het bewustzijn in ons wakker wordt. Maar nooit verliezen wij het gevoel, dat wij tot de wereld behooren, dat

een band bestaat, die ons met haar verbindt, dat wij niet een wezen zijn *buiten*, maar in het universum.

Dit gevoel veroorzaakt het streven de tegenstelling te overbruggen. En uit de overbrugging van deze tegenstelling bestaat ten slotte het gansche geestelijk streven der menschheid. De geschiedenis van het geestelijk leven is een voortdurend zoeken naar de eenheid tusschen ons en de wereld. Godsdienst, kunst en wetenschap vervolgen gelijkelijk dit doel. De geloovige zoekt in de openbaring, die God hem ten deel doet vallen, de oplossing van de wereldraadsels, die hem zijn Ik, dat met de wereld der uiterlijke verschijnselen ontevreden is, opgeeft. De kunstenaar zoekt in de stof de ideeën van zijn Ik te belichamen, om hetgeen in zijn innerlijk leeft, met de buitenwereld te verzoenen. Ook hij voelt zich onbevredigd door de wereld der uiterlijke verschijnselen en tracht op haar het meerdere, dat zijn Ik, boven haar uitgaand, verbergt, over te dragen. De denker zoekt naar de wetten der verschijnselen, hij tracht denkend te doordringen, wat hij waarnemend gewaar wordt. Eerst als wij de *wereldinhoud* tot onze *gedachteninhoud* gemaakt hebben, eerst dan vinden wij den samenhang weder, waaruit wij onszelf hebben opgelost." (Pag. 26—28.)

Zoo zien wij dat Dr. Steiner als taak van de wetenschap noemt het denkend oplossen van de vragen, die de mensch zich stelt. Bij het omschrijven van datgene wat wetenschap genoemd moet worden, wordt het levende element erin gebracht door den mensch als uitgangspunt te stellen en niet feiten, zooals de gangbare denkwijze doet. Dat dit meer is dan een phrase — in de vorm van een phrase wordt hetzelfde meer beweerd tegenwoordig — blijke uit de „Kernpunkte der soziale Frage" en uit vele andere werken. Zoo krijgt de natuurwetenschap de taak den mensch weer in te schakelen in haar beschouwingen, zoo moeten ook de geestelijke wetenschappen als de geschiedenis, de taal-, de rechtwetenschap etc. eerst den mensch leeren kennen als geestelijk wezen, omdat de mensch de bron is van taal, recht, van de maatschappij vroeger en nu.

Laten we eens een kijkje nemen bij de rechtswetenschap.

In den tegenwoordigen tijd is zij een wetenschap van wetten en artikelen, een feitenwetenschap, overeenkomstig de algemeene opvatting over wetenschap, die ik noemde in het begin van mijn artikel. Al het menschelijke is eruit verwijderd, vandaar dat voor de leek het recht droog is, dat hij het niet kent en niet kennen wil. Het recht is nu een zaak van enkelen, van de juristen, terwijl het iets algemeen menschelijks is, een zaak moest zijn van allen. Ook hier zegt de definitie, die men in het algemeen geeft — afgezien van de verschillende modulaties — dat de mensch er niets mee te maken heeft; dat het is: een samenstel van *regelen* voor het leven in de maatschappij, door dwang te handhaven.

Dit recht hebben wij als erfenis overgekregen via de Franschen uit het Romeinsche recht. Maar het verschil is dat de oude Romeinen opgroeiden en leefden in hun rechtsregels, doordat het recht zooals het ontstond, een uiting was van de Romeinsche volksziel en zoo was dit recht, hoewel begrippenrecht, voor de Romein toch een realiteit.

Heel anders was het bij de oude Germanen; hun recht was lang niet zoo star als het Romeinsche, kende niet die scherpomlijnde begrippen: Het was meer vloeiend en daardoor in staat de maatschappelijke ontwikkeling te volgen. Het groeide een met mensch en maatschappij. Zoo kende het niet die uitsluitende eigendom, dat minutieuse onderscheid tusschen eigendom en bezit van de Romeinen, wat wij nu nog kennen voor het grootste deel. Maar al deze stokstijve begrippen zijn in strijd met de Germaansche volksaard. Zij zijn „een plant van vreemden bodem", zij moeten ook weer verdwijnen. Meer dan de overige Germaansche landen is Nederland op rechtsgebied afgeweken van het oud-Germaansche voorbeeld, van haar ware natuur; zij heeft zichzelf ingeregen in het vast begrippencorset en daarmee haar ontwikkeling op natuurlijke wijze onmogelijk gemaakt.

Ik wil niet pleiten voor een teruggang naar het oud-Germaansche recht met al zijn fouten, maar beschouw het als een noodzakelijkheid dat de levende impulsen, die werkten bij het

opbouwen van het recht in dien tijd, nu weer worden teruggevonden.

Als een tusschenstadium moeten wij het Romeinsche recht als een noodzakelijkheid beschouwen; nu echter heeft zij haar taak verricht en past niet meer bij de moderne verhoudingen. In den modernen tijd is zij niet meer op haar plaats.

Hoe kunnen we nu die levende impulsen van het oude Germaansche recht terugvinden? Beschouwen we hiervoor het recht in het algemeen. Het eerste wat ons opvalt, is, dat het recht een product is van het menschelijk rechtsbewustzijn. Ieder mensch heeft rechtsbewustzijn in zich, ieder volk ook. Het rechtsbewustzijn van het Fransche volk b.v. is anders dan dat van de Germaansche volken. Zoo is het niet toevallig, dat het groote codificatiewerk zijn oorsprong vond in Frankrijk, door Napoleon. Voor de Franschen was het een natuurlijk verschijnsel in hun ontwikkelingsgang, de codificaiie der Germanen was meer nageaapt. De Franschen houden zich zooveel mogelijk aan de letter van het vredesverdrag van Versailles, de Engelschen daarentegen niet. Zoo voelt het Fransche volk zich meer verbonden met de uiterlijke rechtsregel, voor de Germanen is het recht — ten spijt van alle moderne begripsjuristerij — iets bewegelijks.

Als vrucht nu van dit rechtsbewustzijn, wat iets geestelijks is, iets dat voortdurend verandert, groeit, in wording is — als vrucht hiervan ontstaat het recht. Het recht spruit voort uit de menschen, dan wordt het neergelegd in de wet, vervolgens moet het weer opnieuw weerklank vinden in de menschelijke ziel. Dit zegt ook Dr. Roman Boos in zijn dissertatie: „Der Gesamtarbeitsvertrag", dat handelt over het Zwitsersche arbeidsrecht en dat in zijn slothoofdstuk zeer belangrijke beschouwingen bevat over de taak van den wetgever, rechter en wet. Boos zegt: „De *bron* van de „rechtsregel, die de uiterlijke samenleving ordent", is steeds het geestelijk innerlijk van de rechtsscheppende gemeenschap. Uit het innerlijk, uit de zielsgesteldheid, ontspringt de norm. En het *doel* van het recht is *eindelijk* weer het menscheninnerlijk" (pg. 322). Van zoo'n uitgangspunt uitgaande is het mogelijk, dat weer een levende

rechtswetenschap opkomt, die den leeken niet vreemd meer is, die weerklank vindt bij het volk; een recht dat zich mee ontwikkelt met het volk en de maatschappij. Natuurlijk is dat niet te verwezenlijken met een wetgeving, zooals wij die kennen in den tegenwoordigen staat. Hier loopen economische en politieke verhoudingen, met geestelijke, zooals onderwijs, kunst enz. chaostisch door elkaar. Wel bestaat die mogelijkheid, als de drie leden van het sociale organisme van elkaar gescheiden worden, zoodat de wetgever zich geheel onthoudt van inmenging in economische aangelegenheden aan den eenen kant — deze houden zich bezig met warenproductie, -vervoer en -consumptie — en in geestelijke aangelegenheden aan den anderen kant, d.i. alles wat betrekking heeft op de individueele capaciteiten der menschen zooals wetenschap, kunst, godsdienst, onderwijs etc. Dan blijft voor den wetgever over om te regelen alle verhoudingen van mensch tot mensch, waarin de menschen gelijk zijn. Dit vindt men alles omschreven in „Die Kernpunkte der sozialen Frage" van Dr. Steiner. Het is niet mijn bedoeling hier een uiteenzetting te geven van de Driedelige Indeeling der maatschappij, maar om aan te toonen hoe men kan komen van doode wetenschap tot levende wetenschap.

De slotvraag die opkomt, is in deze kwestie betreffende het recht (en ook voor alle wetenschap): *Hoe* is het mogelijk, dat een recht geschapen wordt, dat afgelezen wordt uit het rechtsbewustzijn van de gemeenschap? Als men eenmaal gezien heeft dat het recht voortkomt uit dit rechtsbewustzijn, dat dus dit rechtsbewustzijn, dat een deel is van den menschelijken geest, scheppende kracht heeft, dan luidt deze vraag, anders geformuleerd: Hoe krijgt men een wetenschap van den menschelijken geest? Is het mogelijk dat men met even groote zekerheid als de natuurwetenschap voor de physieke wereld, tot een kennis komt van de geestelijke wereld? Want als men het werken van den geest waar kan nemen, blijft ook het rechtsbewustzijn geen geheim meer. Dan gist en speculeert men niet meer over het rechtsbewustzijn van het volk, maar dan *weet* men. Is dit nu mogelijk? De Anthroposofie zegt:

Ja, het is mogelijk. De methode om tot deze wetenschap van den geest te geraken, vindt men in „Wie erlangt man Erkentnisse höherer Welten" door Dr. Steiner.

Hierdoor heeft elke mensch van den tegenwoordigen tijd zich de vraag voor te leggen: Wat zal ik kiezen: doode wetenschap of levende wetenschap; recht gebaseerd op begrippenconstructies of menschenrecht, recht voor enkelen of recht voor allen; failliete economie of een nieuwe maatschappij gebaseerd op een drieledige indeeling; in het algemeen: *de oude Sleur* of *Anthroposofie.*

ZEGEPRAAL

DOOR

RICH. SCHUBERT.

Wie zin en zijn
Zichzelven schept
En met geen schijn-
Gewin behept

—

De ladder bouwt,
Die tree voor tree
Een hulsel houdt,
Dat van hem gleê;

—

Wie zonder vrees
Zijn weggenoot
Het einddoel wees
En 't afscheid bood

—

Om door de nacht
Alleen te gaan,
Daemonenmacht
Zijn man te staan;

—

Wie nimmer rust
Tot, moe en wond,
Maar groot-bewust
Zichzelf hij vond;

Wie koel en hard
Te strijden weet,
Maar alle smart
Der liefde leed

—

En aan het doel
Weer om zich keert,
Het menschgevoel
De richting leert;

—

Wie alles wijt
Zichzelven vrij
En toch belijdt:
Christus in mij, —

—

Wat is zijn recht
Voor andren meer?
Hij is geen knecht,
Hij is geen heer,

—

Noch wil noch wensch
Maakt hem tot god —
Hij blijft een mensch,
Maar bond het — LOT.

MEDEDEELINGEN.

PHILOSOPHIE, KOSMOLOGIE EN RELIGIE IN DE ANTHROPOSOPHIE.

III.

Fransche cursus van Dr. Rudolf Steiner in het Goetheanum te Dornach.

DOOR

Dr. GÜNTHER WACHSMUTH.

In wakenden toestand vormen zintuigelijke waarnemingen en gedachten den inhoud van ons bewustzijn, aan deze zielservaringen worden wij ons „Zelf" gewaar. In slapenden toestand zijn al deze ervaringen verdwenen, wij kunnen ons „Zelf" niet in ons beleven. De imaginatieve, geinspireerde en intuitieve kennis, die door een geesteswetenschappelijke scholing wordt verkregen, kan echter weer aan de ziel zulk een inhoud geven, dat het zelfbewustzijn ook tijdens den slaap van het physieke lichaam daardoor wordt opgewekt. Zulk een door methodische oefening gesterkte ziel zal de ervaring opdoen, dat op het inslapen een overgangsstadium volgt, waarin een gedachteleven, zooals men dat overdag heeft, niet mogelijk is. Kan de ziel voldoende energie en tegenwoordigheid van geest ontwikkelen, om dit overgangsstadium in volle klaarheid te doorleven, dan komt zij na korten tijd in een toestand, waarin zij de meest intensieve innerlijke gedachte-ervaringen heeft. Deze nieuwe toestand overtreft het gewone dagbewuste denken, doordat deze de gebeurtenissen der wereld in ons en om ons aan de ziel op een veel oorspronkelijker wijze toont, dan het denken, dat zich op het zintuigelijke waarnemen baseert. Men beleeft de wereld niet alleen als een totaal van waarneembare toestanden, maar men beleeft, *wat* deze toestanden *te voorschijn roept* en weer *opheft*, *worden* en *vergaan* actief teweegbrengt, d.w.z. de werkzaamheid der etherische krachten, die de physieke wereld buiten ons en ook ons eigen organisme opbouwen en vernietigen. Wij beleven in het imaginatieve kennen den etherischen Kosmos, zooals deze buiten ons en in ons de toestanden der verschijnselenwereld op actieve wijze voortbrengt, terwijl wij met de

zintuigelijke organen slechts het physieke *resultaat* van dit scheppen waarnemen, zonder de oorzaken van dit worden en vergaan te kunnen aanschouwen. Door een zoodanige kennis komt men eerst tot een juiste beoordeeling van de werkelijke verhouding, die tusschen geest en ziel en het stoffelijke bestaat. Terwijl het gewone denken slechts tot het postulaat van een moreele wereldorde, tot een bedachte, abstracte ethiek voert, toonen ons de ervaringen der imaginatie, enz. hoe moreele orde en natuurlijke orde in den kosmos werkelijk in elkaar grijpen, hoe opbouwende en vernietigende krachten in het geestelijke, opbouwend en vernietigend op het physieke leven inwerken. Wanneer wij in de imaginatie waarnemen, door welke geestelijk-zielsche impulsen het worden en vergaan om ons en in ons tot stand komt en hoe deze impulsen zich door de werkzaamheid der etherische vormende krachten in het physiek-materieele uitleven, dan krijgen wij door deze aanschouwing tevens den grondslag voor een moreele beoordeeling van het wereldgebeuren. Zooals reeds gezegd, bestaat de eerste imaginatieve ervaring in een overzicht van het tot dusver geleide aardeleven, in een aanschouwing in beeldvorm van die krachten, die het worden van ons eigen organisme tot dusver bewerkt hebben. Het ligt in de natuur van zulk een aanschouwing, dat deze niet bij de geboorte of dood van het physieke lichaam ophoudt, maar doordringt in de werkelijke ervaringen der ziel voor de geboorte en na den dood.

Een der ervaringen, die men zich door zulk een terugzien verwerft, is deze, dat geest en ziel, die voor de geboorte ons wezen vormden, zich bij de geboorte op zeer verschillende wijze met ons wordende physieke organisme verbinden.

In de organisatie van ons hoofd b.v. is het eens geestelijk-zielsche volkomen veranderd in het physieke van het hoofd en al datgene, wat tot de hoofdorganisatie behoort, zooals het zenuwsysteem, dat vanuit het hoofd in het lichaam dringt, enz. In het menschelijke hoofd hebben wij dus een nauwkeurige physieke afbeelding van het voorgeboortelijke bestaan. Slechts daardoor is de hoofdorganisatie zoo bijzonder geschikt, den mensch tot een spiegel van zijn gedachtewereld te dienen en hem zijn ervaringen van geest en ziel gedurende het leven in het physieke lichaam tot bewustzijn te brengen. Geheel anders is het met het overige organisme van den mensch gesteld. Terwijl het geestelijk-zielsche van het voorgeboortelijke bestaan zich bij de hoofdorganisatie volledig in het physieke heeft omgevormd, is het met het stofwisselings-ledematensysteem slechts zeer weinig verbonden. Daar nu de menschelijke wilsuitoefening in het bijzonder in dit deel van het organisme tot uiting komt, verloopt deze voor ons daarom ook niet in het heldere dagbewustzijn, zooals het denken in

de hoofdorganisatie. Het grootste deel der wilsprocessen verloopt voor ons onbewust. Wij beleven slechts het begin en het einde van een wilshandeling bewust, in het begin het gedachte besluit, aan het einde het resultaat van de uitgevoerde wilshandeling. Wat zich echter bij de uitoefening van den wil in onze innerlijke organisatie afspeelt, blijft ons volkomen onbewust; dit komt daarvandaan, dat het stofwisselings-ledematenstelsel van den mensch niet een directe afspiegeling van geest en ziel is, daarom kan het niet, zooals de hoofdorganisatie dat doet, het geestelijk-zielsche spiegelen en het daardoor bewust maken. Eerst door de wilsoefeningen, die tot de intuitieve kennis leiden, heft men ook dit deel van het zieleleven in het bewustzijn op. Doorziet men echter eerst het wezen en functionneeren van den eigen wil, dan doorziet men ook de wijze van werken der goddelijk-geestelijke wereld. Intuitie leidt dus door bewustwording van het menschelijke wilsproces tot een inzicht, hoe de werkzaamheid der goddelijk-geestelijke werelden in het ontstaan en vergaan in het wereldgebeuren geaard is.

In de hoofdorganisatie van den mensch heeft dus het geestelijk-zielsche zich geheel aan het physieke gewijd, dit systeem is daarom de volmaakste *physieke* basis voor een bewustwording van het geestelijke. Dit geschiedt in het denken.

Het gevoelsleven daarentegen is met het *rythmische* deel van het physieke organisme voortdurend in een werkzame verbinding. Hier beleeft de ziel tegenover het physieke een voortdurende afwisseling tusschen toewijding en afstooting. Geest en ziel zijn door de gevoelservaringen, die in het rythmische systeem tot uiting komen, veel zwakker met het physieke verbonden dan in de hoofdorganisatie. Het willen van de ziel ten slotte, werkt op een wijze, die voor den mensch geheel onbewust blijft, want deze zielsfunctie verbindt zich het minst met de physieke organisatie, zoodat deze ook niet door haar in het bewustzijn kan gespiegeld worden. Alleen dan, wanneer het denkende bewustzijn, dat in de hoofdorganisatie gecentraliseerd is, zijn werkzaamheid tot in de stofwisselings-ledematenorganisatie uitstrekt, dan wordt ook de wilsfunctie opgewekt, zich tot in de physieke en etherische organismen te ontplooien en daarin te werken. Van geest en ziel, die de mensch uit het leven vóór de geboorte in zijn physieke organisatie brengt, is dus het *denkende* zieledeel het nauwst met de physieke organisatie verbonden, het *voelende* deel der ziel schommelt voortdurend tusschen een binnendringen in het physieke en een afstooten heen en weer, het *willende* deel van de ziel blijft het meest onafhankelijk van het physieke.

Daarom zijn de geestelijke werkzaamheden van het denken, voelen en willen ook van zeer verschillenden invloed op de opbouwende en afbrekende krachten in het physieke organisme. Het denken bewerkt

door zijn werkzaamheid afstervingsprocessen in het physieke lichaam, het willen daarentegen opbouwende processen. Wanneer wij denken, dan blijft dit afsterven slechts tot de hoofdorganisatie beperkt. Wanneer echter de gedachtekracht ook in het overige organisme instroomt, b.v. wanneer wij de gedachte om een onzer ledematen te bewegen opvatten, dan wordt het willende element der ziel opgewekt, het plaatst tegenover de afbrekende kracht van het gedachteproces een opbouwende werkzaamheid. Zoo staan in het gedachteelement en in het wilselement van den mensch afsterven en opbouwen, vergaan en worden, dood en leven strijdend tegenover elkaar. Door het gedachteelement zijn de afbrekende krachten van den dood reeds gedurende het leven voortdurend in het physieke organisme werkzaam, door het wilselement worden tegenover dit afsterven levenwekkende krachten geplaatst. De hoofdorganisatie als basis der denkfuncties is dat deel van den mensch, die op het verleden wijst, een resultaat der ervaringen van den mensch in het tot dusver geleefde bestaan sinds de geboorte, maar ook voor de geboorte. Het overige organisme van den mensch, dat aan de wilsfuncties ten grondslag ligt, wijst naar de toekomst, daarin wordt de thans ontplooide wilswerkzaamheid tot scheppende krachten voor het toekomstige lot.

Persoonlijkheden, die in oudere tijden van deze werkelijkheid wisten, kozen den weg der ascese, om het voor het willende deel der ziel gemakkelijker te maken, zich volkomen van de physieke organisatie los te maken en zich geheel te kunnen wenden tot een beleven der geestelijke wereld. Zulke oefeningen zijn echter voor de tegenwoordige organisatie van den mensch volkomen ongeschikt. De door anthroposophie aangegeven zielsoefeningen zijn daarentegen van dien aard, dat zij het physieke organisme in het geheel geen schade doen, maar slechts het willende zielselement zoo versterken, dat dit het vermogen ontwikkelt. tot een orgaan te worden tot het doorleven van geestelijke feiten. Door de reeds beschreven wilsoefeningen wordt daarom dat element der ziel, dat de opbouwende krachten toevoert,uit een onbewuste werkzaamheid in het bewustzijn van den tegenwoordigen mensch opgeheven en den mensch daardoor zijn geestelijk-zielsch eeuwig wezen in eigen macht gegeven. Dit steunt de in de bedoeling der evolutie gelegen versterking van het ikbewustzijn, het is het doeltreffendste middel voor de menschheid op haar weg naar de vrijheid.

Met den dood maken zich het ikwezen, het astrale en het etherische organisme van het physieke lichaam los. Door het wegvallen van de physieke organisatie is nu voor de ziel de tot dusver bestaande belemmering opgeheven, het etherische organisme bewust waar te nemen. Daarom treedt onmiddellijk na den dood het beeld van het

afgeloopen leven op aarde voor de ziel, want dit beeld is immers de uitdrukking van die vormende krachten van het etherische lichaam, die het menschelijke organisme, zijn gestalte, zijn doen en laten, zijn zijn worden en vergaan bewerkten en beheerschten. Dit etherisch lichaam heeft de mensch zich bij de geboorte gevormd uit de wereldether van den Kosmos en bleef daardoor gedurende het leven steeds met het kosmische leven verbonden. Door het etherische lichaam zet het kosmische etherische gebeuren zich tot in de menschelijke organisatie voort. Zoodra de mensch na zijn dood zich van zijn etherisch lichaam bewust wordt, en de aanschouwing van het voorbijgegane leven op aarde geeindigd is, voelt hij zijn bewustzijn tot een kosmisch bewustzijn uitgebreid. Want hij voelt de wereldether evenals zijn etherisch organisme als iets, dat binnen zijn eigen wezen is. Dit komt daarvandaan, dat het etherlichaam van den mensch zich korten tijd na den dood in de wereldether oplost. Zijn Ikwezen en zijn astraal organisme behoudt de mensch echter ook verder als afgesloten wezen.

Zooals de mensch door het afleggen van het physieke lichaam de belemmering tot waarneming van het etherlichaam uit den weg ruimt en dit nu bewust kan aanschouwen, zoo ruimt hij door het oplossen van het etherische organisme een verdere belemmering weg. Hij verkrijgt nu het vermogen, de moreele waarde van zijn werkzaamheid op aarde in verhouding tot de moreele wetmatigheid van de wereldorde objektjef te beschouwen.

Wanneer de mensch gedurende zijn leven op aarde een gedachte of een handeling naar de moreele waarde beoordeelt, dan komt daartoe de aansporing uit het astrale lichaam, dat in verband met de rythmische processen in het innerlijke wezen van het organisme werkt. Gedurende het leven op aarde wordt de mensch zich van dit feit niet bewust, omdat de physieke rythmische processen zoo krachtig zijn, dat de begeleidende verschijnselen in geest en ziel daardoor overstemd worden. Wij beleven slechts het feit, dat een moreele beoordeeling als begeleidend verschijnsel van ons denken en handelen optreedt, — men kan zich ook een menschheid zonder dit verschijnsel denken — maar wij weten niet waar deze moreele maatstaf vandaan komt. Is daarentegen bij den dood het physieke en daarna het etherische organisme afgeworpen, dan treedt voor het kosmische bewustzijn der ziel de aanschouwing op, wat de daden van den mensch voor de kosmisch-geestelijke wereld beteekenen. De mensch ziet zijn astrale organisme en beleeft hoe hij samenhangt met de moreele wereldorde en hij ondervindt de juiste of storende verhouding, die zijn eigen astrale organisme, tegenover deze moreele wereldorde inneemt. Hij doorleeft nu kosmische processen en rythmen, waarvan hij in het aardsche bestaan slechts de afbeelding beleefde. Door het kosmische

rythme wordt datgene, wat door den mensch in het aardeleven gedaan werd, opgenomen in een wereld, die niet alleen door natuurwetmatigheden, door amoreele qualiteiten, maar door *moreele* qualiteiten geregeld is. De mensch beleeft hier het wezen van een toekomstigen kosmos, waarin de moreele qualiteiten en de natuurwetmatigheden niet zooals thans vaak met elkaar in strijd, maar identiek zullen zijn. De ziel ziet zich na het aanschouwen van haar eigen astraal organisme voor de vraag gesteld, of zij in staat zal zijn, zich aan zulk een moreelen-natuurlijken kosmos aan te passen. Dr. Rud. Steiner heeft in zijn boek „Theosophie" het gebied, waarin de ziel zich dan bevindt de „zielewereld" genoemd. Maar in de ervaringen, die de ziel daar heeft, vloeien nog de ervaringen van het aardsche bestaan door het astrale organisme binnen. Wanneer de ziel de kracht ontvangen zal, om haar organisme voor het komende aardeleven op juiste wijze op te bouwen, dan moet zij nog opstijgen in een wereld van zuiver geestelijke wetmatigheden. Dit gebied is in het genoemde boek het „geestland" genoemd. Voordat de mensch dit gebied betreedt, moet hij de in de „zielewereld" beleefde moreele beoordeeling van zijn wezen achterlaten, want de voorbereiding van een geestelijke kiem voor het physieke organisme van het volgende aardsche leven moet zonder den invloed van het astrale wezen van den mensch geschieden. Dit zich losmaken uit de „zielewereld", waarin de geestelijke maankrachten werkzaam zijn, kan de ziel nu niet alleen voltrekken, zij heeft daartoe een helper noodig.

Vóór het Mysterie van Golgotha leerde de inwijdingswetenschap haar leerlingen: Het geestelijke wezen, dat in de physieke wereld zijn afspiegeling in de zon heeft, zult ge na den dood in de geestelijke wereld vinden. Het zal u ook uit de zielewereld in het geestland voeren. Ge zult door zijn leiding gelouterd worden, zoodat ge in het geestland in staat zult zijn een physiek organisme voor te bereiden overeenkomstig kosmisch bepaalde voorwaarden.

De ingewijden tijdens het Mysterie van Golgotha en die der eerste nachristelijke eeuwen moesten zeggen tot hun volgelingen: de graad van het ik-bewustzijn, die ge u tijdens het aardsche bestaan verwerft, is uit eigen wezen zoo helder, dat de tegenpool, die na den dood optreedt, zoo donker is, dat ge het geestelijke zonnewezen niet kunt zien. Daarom is het zonnewezen als Christus op aarde afgedaald en heeft het Mysterie van Golgotha volbracht. Doordringt ge u nu reeds op aarde met een levendig besef van uw samenhang met het Mysterie van Golgotha dan verbindt diens beteekenis zich met het leven op aarde en werkt in het menschelijke wezen ook *na* den dood verder. Gij kunt dan den Christusleider door deze nawerking leeren kennen. Vanaf de 4e eeuw na Chr. is dit oude weten der ingewijden in de

ontwikkeling der menschheid verloren gegaan. Een werkelijk beleefd christendom maakt het den mensch dus na den dood mogelijk, door eigen krachten die sferen te vinden, waar hij de geestelijke kiem voor zijn toekomstig leven op aarde op de juiste wijze kan vormen. Daalt de ziel dan uit deze sfeer tot het volgende aardsche bestaan af, dan neemt zij in de sfeer der maankrachten weer haar achtergelaten zielewezen, dat haar moreele waarde bepaalt, als de vormer van het toekomstige lot op zich. Een ziel, die zich reeds in haar aardsche leven uit eigen wil met het Christuswezen verbonden had, kan dus ook in het leven tusschen dood en nieuwe geboorte den Christus als leider kennen en kiezen. Zij zal bij het afdalen tot een nieuw leven op aarde in haar religieus bewustzijn de nawerking van deze daad beleven en dit in vrijheid tot een bepalende factor voor de vorming van haar aardsche lot maken.

Een inwijdingswetenschap van onzen tijd zal door een werkelijke kennis van de scheppende wereldwijsheid een levende *philosophie*, door de kennis van het leven tusschen dood en nieuwe geboorte een geestelijke *kosmologie*, en door een religieuze kennis, die den Christus als den middelaar voor een vernieuwd religieus bewustzijn, als den wereldleider ter vrijheid ziet, een vernieuwing van het *religieuze beleven* aan de menschheid kunnen brengen.

Vertaald door C. L.

Vragenrubriek.

De Redactie van „Anthroposophie" opent in dit nummer een „Vragenrubriek". De bedoeling is dat iedereen, die een vraag heeft, die hij gaarne beantwoord zou zien, deze inzendt en dat de Redactie voor de beantwoording zal zorgen. Reeds kwamen enkele vragen in, die de oogen der Redactie openden voor de noodzakelijkheid van deze Rubriek. Doch gaarne zou zij er de aandacht der abonné's en ook niet-abonné's op willen vestigen, dat slechts door vragen van alle kanten op alle gebieden deze Rubriek interessant kan worden en iets van beteekenis voor allen kan zijn. *Zij hoopt dan ook op aller medewerking.*

Ie Vraag. Wat is het verschil tusschen Theosophie en Anthroposophie? K. E. te Zw.

Antwoord. Eigenlijk is deze vraag onjuist gesteld. Het verschil tusschen deze twee beschouwingen is zoo groot, dat men beter zou kunnen vragen: Wat is de overeenkomst tusschen Theosophie en Anthroposophie? En deze overeenkomst vindt men in het feit, dat beide erkennen de realiteit van de geestelijke wereld. Beide zeggen: In de

natuur en in den mensch is iets, dat niet zintuigelijk waarneembaar is, en dat toch een even groote realiteit heeft als het zintuigelijk waarneembare. In den mensch leeft zijn „Ik", het geestelijke in hem, dat zoo'n groote realiteit heeft, dat het de oorzaak is geweest b.v. van de heele wereldontwikkeling vanaf de 15e eeuw tot nu toe, in welken tijd het menschdom steeds meer zijn „Ik", in zijn Individualisme en Egoisme, ontwikkelde. Een vergelijking van de Middeleeuwen met den tegenwoordigen tijd levert hiervan tallooze voorbeelden. Men leze „Die Rätsel der Philosophie" door Dr. Steiner.

Nu het verschil. Het ligt niet in mijn bedoeling af te geven op de Theosophie. Integendeel, elk streven om te komen achter de waarheid, iets, wat niet alléén belichaamd wordt in de physieke wereld, moet iedereen apprecieeren. Maar evenals Goethe zei, dat men moet bedenken bij alles wat men doet: het wat, maar meer nog: het *hoe*; zoo zegt ook de Anthroposophie: Belangrijker dan het vinden van de waarheid, is de wijze waarop zij gevonden wordt.

Er zijn vele wegen om te komen tot kennis van de geestelijke wereld, van hetgene dat achter het physieke staat. De Theosophie nu grijpt terug voor haar kennis naar de Oud-Indische Wijsheid, die zij pasklaar maakt voor den modernen mensch. Echter was het bewustzijn in den Oud-Indischen tijd een geheel ander dan dat van den tegenwoordigen mensch. De Oud-Indiër voelde zich één met de geestelijke wereld, slechts die bevatte werkelijkheid voor hem. Onwerkelijk, Maja, noemde hij de physieke wereld. Door vele phasen heen heeft het menschelijke bewustzijn zich echter zóó ontwikkeld, dat nu voor de meesten, althans in de meer Westelijk gelegen streken (Europa, Amerika) juist het physieke de eenige werkelijkheid is geworden, het geestelijke daarentegen onwerkelijk. Een teruggang tot lang-overwonnen toestanden is achteruitgang, is altijd ongezond, is een teeken van gebrek aan eigen kracht. De Anthroposofie, die evenals de Theosophie inziet, dat de mensch weer moet leeren beseffen, dat het geestelijke even reëel is als het physieke, tracht haar inzicht te verkrijgen door voort te bouwen op de ontwikkeling, die de mensch tot nu toe heeft doorgemaakt, op het natuurwetenschappelijk bewustzijn en zij gaat niet terug naar voorbije perioden om daar haar kracht uit te putten. Een bewustzijnsontwikkeling, zooals Dr. Steiner beschrijft in „Wie erlangt men Erkenntnisse höherer Welten" is de gezonde, en zelfs noodzakelijke voortzetting van de menschelijke ontwikkelingsgang tot nu toe.

In den tegenwoordigen tijd heeft het Ik-bewustzijn in den mensch zich ontwikkeld; nu is het de taak van den mensch om zelf door eigen kracht dit Ik-bewustzijn verder te ontwikkelen; niet dan in zijn eigen innerlijk mag hij de ontwikkelingskrachten zoeken. Het Ik-

bewustzijn is een bewustzijn van weten; de bovenzinlijke kennis moet ook een *weten* zijn. Het kan alleen wetenschap zijn, wanneer het gevonden wordt langs den weg van het *denken*. Dit is ook het geval bij de anthroposofie. Daar is degeen, die poogt kennis te verkrijgen op geestelijk gebied, zich steeds bewust van wat hij doet. Bovendien kan elk mensch, die twijfelt aan de juistheid van de beweringen der anthroposophie denzelfden weg gaan, omdat de mogelijkheden tot het verkrijgen van die kennis in elken mensch aanwezig zijn. Daarom wordt ook van Anthroposofie gesproken als van „Geesteswetenschap."

Wat is het gevolg van dit methodisch verschil?

1°. De Theosophie is blijkbaar niet in staat om zijn wijsheid uit zichzelf te putten en zoekt die daarom elders. Zij grijpt terug naar de oude Oostersche wijsheid, zonder te kunnen beseffen, dat die geen ontwikkelingsmogelijkheden kan geven in een Westersche Maatschappij. Anthroposofie daarentegen is een vrucht van Westelijk denken en put uit *eigen* bron. In het slothoofdstuk van „Die Rätsel der Philosophie" kan men lezen, hoe de Anthroposofie in de Westelijke wereld een historische noodzakelijkheid is nu.

2°. Doordat Anthroposofie bewust het geestelijke tracht te leeren kennen door eigen kracht, daardoor ook is zij in staat bevruchtend te werken op al het Geestelijk leven in den mensch, op kunst, godsdienst en alle wetenschappen. Wie de „Anthroposofisch wetenschappelijke cursus" in het voorjaar 1922 heeft gevolgd, kan hiervan getuigen. De tastbare resultaten daarvan zag men b.v. in Het „Goetheanum" in Dornach, met nieuwe architectuur, sculptuur, schilderkunst; ziet men in de Eurhytmie; in de vele litteraire prestaties van Anthroposofen, die wellicht in dit blad af en toe besproken zullen worden; in de Klinieken in Dornach en Stuttgart; in de Waldorfschool etc. Tot dit alles heeft de Theosophie niet kunnen komen, en wel door haar methode.

3°. Door haar Oostersche inzichten heeft de Theosophie over de Christusfiguur opvattingen, die in strijd zijn met diegene, die de Westelijke menschheid daaraan kan toekennen. Waar de Theosophie de Christus ziet als een mensch, die zich weer zal reincarneeren, daar ziet de Anthroposofie hem als de centrale figuur in de wereld- en menschheidsontwikkeling, een goddelijk wezen dat niet terug zal komen in een nieuwe reincarnatie. Hierop kan wegens plaatsgebrek onmogelijk dieper uitgegaan worden. Daarom verwijs ik naar het boek: „Het Christendom als mystieke vervulling van de mysteriën der Oudheid." door Dr. Steiner. M. S.

2e Vraag. Mijnheer de Redacteur, door omstandigheden gedwongen, spreek ik voortdurend met allerlei menschen over Anthroposophie.

Tot nogtoe las ik niets erover, behalve wat in de couranten stond. Daar ik weinig tijd heb, zou ik gaarne van U hooren of er mogelijkheid bestaat in kort bestek iets van Anthroposophie te weten te komen. Bij voorbaat mijn dank. P. v. S. te A.

Antwoord. In de eerste plaats moet me van het hart, dat meestal de courantenberichten weinig betrouwbaar zijn; zij worden vaak door leken geschreven, die niets of haast niets weten van Anthroposophie, maar toch meenen erover wel te kunnen praten. Als mijnheer A een uur een scheikunde-voordracht b.v. heeft aangehoord, of hij heeft er een artikeltje of een boekje over gelezen, dan zal niemand het in zijn hersens halen om mijnheer A. bevoegd tot oordeelen te achten. Daarentegen acht iedereen zichzelf en elk ander bevoegd een oordeel te hebben over Anthroposophie. Vandaar de uitermate zotte artikelen, die men in de kranten kan lezen over dit onderwerp.

De vrager zoekt, evenals velen, naar de Anthroposofie „in zakformaat". Evenwel, als ik hem vroeg: „Mijnheer, hebt u misschien voor mij: de Wetenschap, of de Kunst of het Leven (niet het weekblad) in zakformaat?" dan zou hij mij waarschijnlijk hard uitlachen of zelfs niet antwoorden. En zeer terecht. Zoo is het ook onzinnig om de Anthroposofie te willen leeren kennen uit een kleine brochure of uit een voordracht van een uur. Wel zijn er enkele brochures, die in kort bestek toch vrij veel zeggen over Anthroposofie, waarbij zij natuurlijk over de problemen heenloopen. Om dus aan de menschelijke gemakzucht tegemoet te komen, kan ik U noemen:

„Was will Dr. Rud. Steiner?" door H. Rittelmeyer.

„Die Unsterblichkeit des Menschen und wissenschaftliches Denken", door Pastor Geyer.

Deze dingen zijn heel aardig om een algemeen overzicht te geven en een populair praatje over Anthroposofie, maar zij doen pas hun goede diensten als zij aansporen tot ernstiger studie. M. S.